

Feministkou snadno a rychle

Eva Svatoňová

Jarkovská, L., Lišková, K. 2023. *Feministkou snadno a rychle: Příručka argumentů pro debaty s rodinou a přáteli*. Praha: Universum.

Otázka, zda zůstat radikálním politickým projektem pro hrstku vyvolených, či se vydat cestou mainstreamu a v důsledku tak rezignovat na některé ze svých radikálních požadavků a podřídit se většinovým představám o společenském uspořádání, byla jednou ze štěpicích linií uvnitř hnutí za osvobození žen. Zatímco v normalizačním Československu se ze zjevných důvodů tato debata neotevřela, po sametové revoluci se otevřely otázky úplně jiné. Mezi nimi bylo, zda československá společnost vůbec feminismus potřebuje a zda jsou rámce a premisy západního feminismu slučitelné se středoevropskou žitou zkušeností. Všudypřítomný antifeministický sentiment dominující českému veřejnému prostoru devadesátých let ovlivnil místní autorky, které ve svých textech a prohlášeních bývaly střízlivé a často se distancovaly od některých radikálních vizí západních feministek.

O tři dekády později se v Česku začínají otevírat debaty podobné těm, které západní feministky vedly v druhé polovině dvacátého století. Objevují se konflikty mezi liberálním feminismem a radikálnějšími projekty, které mj. vzývají vězeňský abolicionismus či zrušení rodiny a nezvykle na české poměry se zcela otevřeně hlásí k marxistické tradici. Ač v mnoha ohledech rozdílné projekty, oba čelí jednomu společnému nepříteli: antifeminismu, který se podobně jako feministické projekty profesionalizoval. Vedle tradičních ochránců patriarchy, jakými jsou třeba konzervativní představitelé katolické církve a pravicových stran, se v českém veřejném prostoru objevily lobbistické organizace, jejichž jediným cílem je delegitimizace feministické politiky a snaha zabránit feministickým aktivistkám v dosažení systémových změn na legislativní úrovni. I proto se kniha *Feministkou snadno a rychle. Příručka argumentů pro debaty s rodinou a přáteli*, počín autorského dua Lucie Jarkovské a Kateřiny Liškové, interním debatám uvnitř feministického hnutí vyhýbá a namísto toho usiluje o obranu vůči zmíněnému společnému nepříteli. Je osvěžující, že české autorky konečně opouští otázku, zda feminismus v Česku potřebujeme. Jejich odpověď zní jednoznačně ano a chtějí o tom přesvědčit i českou veřejnost. Proto se vydávají cestou mainstreamu a popularizace feministických idejí.

Kniha vznikla jako společný projekt autorek, které se popularizaci feminismu věnují od roku 2019. Jako Duo docentky spolu vystupují se stand-upem, jehož obsah a témata se staly podkladem knihy, kterou v letošním roce vydalo nakladatelství

Universum. Na základě komiksových předloh, které Duo docentky zveřejňuje na sociálních sítích, ji ilustrovala Lenka Vítková. Autorky samy přiznávají, že jejich dílo nemá být čteno jako univerzální kniha o feminismu, ale jako text, který odráží jejich vlastní pozici: osobní, politickou, historickou a profesní. O humoru se pak často hovoří jako o mechanismu, který pomáhá tišit bolest z traumatu. V případě Jarkovské a Liškové, které mj. obě stály u zrodu studijního oboru genderových studií na Masarykově univerzitě v Brně, je zřejmé, že trauma vyvolané dlouholetým usilováním o rovnoprávnost a zlepšení postavení žen v české společnosti, v níž dominuje všudypřítomný antifeminismus, bylo hlavním motivem pro napsání knihy. Hned na první stránce autorky tyto debaty, které se neustále opakují, označují za úmorné. Cílem jejich knihy je proto vybavit lidi, kterým jsou feministické ideje blízké, argumenty do diskuzí, v nichž budou muset čelit útokům od méně informovaných členů rodiny, přátel či kolegů v práci.

Záměrem autorek není podat komplexní portrét feministického hnutí a podrobný rozbor feministických debat. Proto namísto tradičně pojatého historického výkladu třech vln feminismu autorky knihu rozdělily do čtyř tematických oddílů, v jejichž podkapitolách představují feministickou perspektivu v kontextu jevů, které se nějakým způsobem dotýkají úplně všech: tělo a sexualita, rodina, výchova a vzdělávání, veřejný prostor. Těmto oddílům předchází stručný návod, jak knihu číst, představení autorek a jejich vlastní cesty k feminismu, stručný popis tradičních antifeministických argumentů, kterým každá feministka musí během svého života čelit, a kratší představení konceptu „gender“. Vzhledem k tomu, že jde o knihu popularizační, autorky volí takovou formu, která bude bavit především čtenáře, kteří se nechtějí věnovat čtení náročných teoretických textů. Při představování jednotlivých témat proto volí praktické příklady ze života, jako např. argumenty, které samy vyslechly při rodinných večeřích, nebo antifeministické výroky, které se s železnou pravidelností objevují v českém veřejném prostoru. Za účelem přiblížení toho, jakým způsobem se problematika feminismu dotýká každodenní reality, sahají autorky po osobních příbězích, titulcích z českých novin, seznamkových inzerátech, podcastech či výrocích českých celebrit a politiků. Tím oprošťují feministickou teorii od složité abstrakce, za kterou bývají feministky často kritizovány, a mluví v podstatě ke komukoliv.

To, že většinu témat autorky představují jako reakci na familiární antifeministické řeči, byl chytrý krok. Umně tím totiž demonstrují hegemonní postavení antifeministického diskurzu v českém prostředí. Ačkoliv se antifeminismus často interpretuje jako reakce na „feminismus, který zašel příliš daleko“, kniha Jarkovské a Liškové je jasným důkazem toho, že v Česku antifeministický „backlash“ hmatatelné výsledky snah současného feministického hnutí spíše předchází. Jak samy autorky uvádí: „lidé ženského pohlaví jsou stále v nerovném postavení vůči lidem mužského pohlaví. Vlastní jen zlomek majetku, jsou výrazně méně zastoupeny ve vedení států i společností, jsou

podreprezentovány ve všech profesích, které mají vysokou prestiž, a naopak nadreprezentovány v profesích, které mají prestiž nízkou.“ (s. 20)

Čtenářstvo po přečtení knihy nabude základní povědomí o tom, v čem je antifeministická kritika, která v českém prostředí zaznívá, nespravedlivá, jakým otázkám se feminismus ve skutečnosti věnuje a jaké na ně nabízí odpovědi. Jako velké pozitivum knihy vidím i to, že autorky se na feminismus ne dívají jen jako na ideologii usilující o rovné právo žen na to okupovat stejné pozice moci jako muži. Kniha se věnuje i otázkám sexuality, genderové nebinaritě a má i zjevný sociální a environmentální rozměr: autorky zmiňují feministickou kritiku ekonomického růstu a kapitalismu a hovoří o problému klimatické krize: „Společnost se žene za technickým pokrokem a ekonomickým růstem. Přitom růst se dá i úplně jinak. Ve feminismu se dnes hodně mluví o etice péče. Ta nabízí růst skrze vztahy, porozumění, solidaritu a komunitu.“ (s. 22)

Během čtení se však nabízí několik drobných kritických poznámek. Jako slabinu vnímám to, že Duo docentky cituje nebo parafrázuje několik autorek a autorů, mezi nimi např. Celii Kitzinger, Nancy Chodorow či Ulricha Becka, bez uvedení názvů publikací, ze kterých informace pocházejí, a to i přesto, že na konci knihy je seznam zdrojů a doporučené literatury. Takovou informaci by ale čtenáři (včetně recenzentky), které uvedené citace zaujaly a kteří by si rádi o tématu přečetli více, určitě ocenili.

Vzhledem k tomu, že cílem autorek je na celkem malém prostoru přiblížit svým čtenářům celkem komplexní problémy, často dochází ke zjednodušování. To se dá v popularizačním textu očekávat. Někdy jde ale o takové zjednodušování, jež může vést k nepochopení ze strany čtenářů, kteří se příliš neorientují v současných kulturních válkách a ve sporech českých představitelů feminismu a antifeminismu. Autorky např. při výkladu konceptu genderu na str. 24 začínou stručným představením antifeministických argumentů takových aktérů, jako je Aliance pro rodinu, Tomio Okamura, Andrzej Duda či ultrapravicový server protiproud.cz. Jedná se ale o citace vytržené z kontextu, u nichž chybí odkazy na zdroje a které vypadají jako izolované výroky pomatených jedinců, ačkoliv jsou ve skutečnosti součástí velmi konzistentní a ucelené antigenderové ideologie, o jejíchž premisách lze sice polemizovat, ale reprezentuje bytostné přesvědčení velkého množství lidí. Ti vnímají některé prvky feminismu jako snahu západních mocností o ideologickou kolonizaci ekonomicky slabších zemí z východu. I proto by si její představení zasloužilo více prostoru a rozboru toho, proč a jak tato ideologie dokáže lidi oslovit. Ač jsou zmíněné citace spíše karikaturou, ve skutečnosti se jedná o mnohem propracovanější verzi antifeminismu, která se místy překrývá s kritikou nezápádních feministek samotných.

Na straně 19 autorky nabízejí čtenářkám tabulku s odpověďmi na tradiční antifeministické poznámky. Jedna z nich je: „Nejsem proti rovnosti, ale vadí mi radikální feministky.“ Odpověď, kterou autorky nabízejí je: „Koho máš konkrétně na mysli? Feminismem už se zabývám X let, a ještě jsem se s žádnou radikální feministkou, jak

ji popisuješ ty, nepotkal/a.“ K radikalismu, tj. kritickému zpochybňování stávajících okolností a snaze o změny, které jdou až k samým kořenům problému, se ale představitelky některých proudů feminismu samy hlásí. V minulosti to byly některé feministky druhé vlny. Dnes se v českém veřejném prostoru jako radikální feministky dobrovolně označují redaktorky českého internetového magazínu Druhá směna či členky radikálně feministického křesťanského uskupení RFK. Proto by si určitě kritika „radikálních feministek“ zasloužila propracovanější odpověď o původu slova radikalismus.

Formát předepsaných odpovědí do potenciálně hostilních diskuzí na konci každé kapitoly čtenářkám na jednu stranu nabízí inspiraci k tomu, jak se věcným útokům bránit. Na druhou stranu trochu budí dojem, že nepotřebují samostatně přemýšlet a mohou bezmyšlenkovitě opakovat prefabrikované argumenty. Ačkoliv se jedná o zjevnou snahu těžká témata, kterými se feminismus zabývá, odlehčit, zdá se být trochu v rozporu s deklarovaným cílem feminismu podporovat ženy v tom, aby byly autonomní, kritické bytosti, které dokážou samy artikulovat své myšlenky a postoje.

Přes tyto drobné výtky je kniha Dua docentky důležitým přínosem pro český knižní trh. Přátelským způsobem mainstreamizuje feministické myšlenky a ukazuje, že feminismus není jen složitý filozofický směr, kterému se věnuje hrstka privilegovaných filozofek, ani že feminismus nemusí za každou cenu ničit zábavu, z čehož je pravidelně obviňován („feminist killjoys“). Cílem knihy je naopak překlenout hráz mezi neodbornou veřejností a diskuzemi, které probíhají ve feministických akademických a aktivistických kruzích (jejichž účastnictvo se často překrývá). I proto se nabízí otázka, komu je kniha vlastně určena. Vzhledem k tomu, že jednotlivé kapitoly předkládají základní informace, dobře informované feministky se při četbě knihy odreagují a pobaví, nic nového se ale spíše nedozvědí a v jejich případě by šlo o přesvědčování přesvědčených. Ideálními čtenářkami a čtenáři jsou proto lidé, kteří souzní s představou, že současné nastavení společnosti je vystavěné na nerovném postavení (nejen) žen a mužů, ale o feminismu jakožto ideologickém směru zatím mnoho nevědí a rádi by se dozvěděli více. Popřípadě se může osvědčit jako dar přítelkyním a členkám rodiny, které jsou k idejím feminismu spíše vlažné, často proto, jak je feminismus prezentován v českém veřejném prostoru, a nechceme se s nimi zbytečně přít, abychom si neponičily* harmonické vztahy. Kniha jim čtenářsky přívětivou formou přiblíží, jaký přínos měly a mají feministické myšlenky na jejich vlastní život.